

OM BISKOPPER OG ROMERSKE MAGISTRATER¹

Hvordan var Cyprian præget af samtidens ledelsestænkning?

Studiekoordinator, cand.theol. Brian K. Hansen

Resumé: I artiklen undersøges det, hvordan Cyprian af Karthagos syn på biskoppens lederrolle i den lokale menighed var præget af den tænkning og praksis angående magt og ledelse, der knyttede sig til samtidens romerske magistrater. En række mulige eksempler på en sådan påvirkning tages op og diskuteres, ligesom der også peges på områder, hvor Cyprians syn adskilte sig fra, hvad der prægede samtidens ledelsestænkning. Erfaringer fra sådanne kirkehistoriske studier kan være relevante at inddrage i nutidens refleksion over fordele og ulemper ved at anvende samtidens ledelsestænkning i en kirkelig kontekst.

1. Introduktion

1.1. Emne og problemstilling

Ledelse er kommet på dagsordenen i det kirkelige landskab, og emnet er blevet behandlet i en række bøger og artikler de senere år (se bl.a. Andersen og Lindhardt 2010; Nielsen 2008; Sløk 2008; Henriksen og Kaae 2009; Petersen 2007; Klausen 2007). Dette fokus på ledelse har også affødt refleksioner over forholdet mellem ledelse, teologi og den teologiske faglighed (se bl.a. Bak 2011; Fischer-Møller 2011). Meget af den nævnte litteratur trækker, ligesom det ofte er tilfældet for den kirkelige praksis disse år, på samtidens ledelsestænkning. Indsigter og værktøjer fra eksempelvis samfundsviden-

skaberne og erhvervslivet inddrages i overvejelserne og bringes i anvendelse i kirkelige kontekster. Det er derfor relevant med en kritisk refleksion angående fordele og ulemper ved dette. Denne refleksion er allerede i gang, blandt andet i den ovennævnte litteratur, og emnet vil formentlig blive diskuteret også i årene fremover. Ind i denne refleksion og debat er det værd at fremsætte en bemærkning om, at problemstillingen på ingen måde er ny. Gennem hele kirkehistorien har den til enhver tid eksisterende samtids ledelsestænkning øvet indflydelse på ledelsestænkning og ledelsespraksis inden for kirken, hvad end dette er sket bevidst eller ubevidst. Denne artikel undersøger et konkret eksempel på en sådan påvirkning i oldkirken og kan derved bidrage med indsigter i, hvordan der tidligere i kirkens historie har været en påvirkning fra samtids ledelsestænkning, og hvilke følger denne påvirkning havde for ledelsestænkningen i kirken og for eksempelvis embeds- og kirkesynet. At forholde sig til disse erfaringer kan være relevant for nutidens debat og refleksion. Det er væsentligt at forholde sig til, hvilke mekanismer der er på spil i påvirkningen fra samtids ledelsestænkning. En af udfordringerne i den forbindelse er, at det ofte kan være svært at få øje på en stor del af påvirkningen i ens egen samtid, fordi man selv er indlejret i den kultur og præget af de samme værdier, som samtids ledelsestænkning er formet af. Beskæftiger man sig derimod med en anden historisk periode, hvor kulturen og de bærende værdier i højere grad er fremmede for en, kan påvirkningen nogle gange komme til at stå mere tydeligt frem. Forhåbningen er derfor, at nærværende historiske studie kan være med til at synliggøre nogle mekanismer, som også kunne være relevante at forholde sig til i dag, og øge bevidstheden om, at der er en påvirkning fra samtids ledelsestænkning, men at denne påvirkning netop ofte kan ske ubevidst. Om denne påvirkning så overvejende er udtryk for noget positivt eller negativt, må det være op til den enkelte at vurdere.

Cyprian var biskop i Karthago i midten af det tredje århundrede. Forfølgelser af de kristne og splittelser internt i kirken satte deres tydelige præg på hans tid som biskop. Midt ind i denne kaotiske situation forsøgte Cyprian at lede og holde sammen på sin egen menighed, samtidig med at han gjorde sig overvejelser mere generelt om kirkens enhed, organisation og ledelse. Disse overvejelser omhandlede også biskoppens lederrolle, hvilket nærværende artikel vil fokusere på. I udformningen af sit syn på disse ting trak Cyprian på den kirkelige tradition og de bibelske skrifter, men var også påvirket af samtids tænkning og praksis angående magt og ledelse. Den problemstilling, som vil blive behandlet i artiklen, kan i kort form formuleres således: Hvordan var Cyprians syn på biskoppens lederrolle i den lokale menighed påvirket af den tænkning og praksis angående magt og ledelse, der knyttede sig til samtids romerske magistrater.

Fokus vil være på Cyprians mere generelle syn på biskoppens lederrolle og dermed ikke specifikt på Cyprians egen rolle som biskop i den centrale menighed i Karthago med de særlige forhold, der gjorde sig gældende for biskoppen her. Med udtrykket »biskoppens lederrolle« tænkes på biskoppens position, magt og autoritet i forhold til både menighedens almindelige medlemmer, de øvrige gejstlige i menigheden og bekenderne

fra forfølgelserne. Altså omhandler det Cyprians syn på, hvilken særlig position biskoppen havde sammenlignet med andre i menigheden, og hvor stor biskoppens magt og autoritet var, herunder også hvordan denne ifølge Cyprian var legitimeret, og hvordan han forventede, at andre burde agere over for biskoppen. Den ledelsesforståelse, der tages udgangspunkt i, når man undersøger de nævnte forhold omkring lederens position, magt og autoritet, kan siges at være relativt hierarkisk sammenlignet med moderne mere demokratiske ledelsesforståelser. Dette udspringer naturligt af, at Cyprian og hans romerske samtid, som vi skal se, netop tænkte forholdsvist hierarkisk om ledelse.

For at afgrænse undersøgelsen vil fokus være på biskoppens lederrolle specifikt i den lokale menighed. Biskoppens lederrolle i den lokale menighed kan ikke ud fra Cyprians syn isoleres fuldstændigt fra biskoppens relation til de øvrige biskopper, så dette vil også blive berørt løbende, men kun i det omfang det er relevant for at forstå biskoppens lederrolle i den lokale menighed.²

1.2 Cyprians tid som biskop

Cyprian blev født i Karthago i begyndelsen af det tredje århundrede. Han tilhørte den lokale romerske elite og var både veluddannet og økonomisk velstående (Rives 1995, 286-287). Som voksen blev han kristen, og han blev døbt omkring år 246 (Brent 2006a, 12). Da biskoppen i Karthago døde, valgtes Cyprian til biskop. Dette skete enten i 248 eller 249 og især med støtte fra lægfolket, mens flere af presbyterne var imod valget, blandt andet fordi det skete få år efter, at Cyprian var blevet kristen (Sage 1975, 138-141). Som biskop i Karthago blev han ikke blot biskop for en vigtig menighed, men fik også en central rolle i hele det latinske Afrika (Burns 2002, 1).

Relativt kort tid efter at han var blevet valgt til biskop, gik han i 250 i eksil for at undslippe den forfølgelse, der fulgte i kølvandet på et edikt udstedt af kejser Decius i december 249, som krævede, at alle indbyggere i Romerriget skulle ofre til rigets guder (Burns 2009, 469). Under forfølgelsen blev flere medlemmer af menigheden i Karthago fængslet, fordi de nægtede at deltage i ofringerne, og nogle døde som følge af den tortur, de blev udsat for. Mange valgte dog at deltage i ofringerne, mens andre undgik både fængsling og ofringer ved at købe sig til attester (*libelli*), der sagde, at de havde foretaget de krævede ofringer (Brent 2006a, 19-21). Dette åbnede op for en strid om, hvordan de, der enten havde deltaget i ofringerne eller købt sig til attester, kunne genoptages i menigheden. Cyprians position i denne strid var relativt restriktiv og med vægtlægning på biskoppens rolle i forhold til genoptagelsen (*Epp.* 16,2,3; 20,2,2-3,2). Samtidig fastholdt Cyprian også, mens han var i eksil, at man skulle vente med at træffe en endelig beslutning til forfølgelsen var forbi, og man kunne samles og træffe en fælles afgørelse (*Epp.* 17,3,2; 43,3,2). Cyprian kom imidlertid under stort pres, da flere af de fængslede bekendere og martyrer under forfølgelsen begyndte at udstede certifikater til de frafaldne, som disse brugte til at stille krav om genoptagelse, og samtidig valgte flere af presbyterne at tage frafaldne til nadver med det samme (Burns 2002, 2). Denne

strid fortsatte i flere år efter forfølgelsernes afslutning. Også i Rom var der stridigheder. Her var der en kamp mellem Cornelius og Novatian om, hvem der var den retmæssige biskop. Novatian stod for en strammere kurs i spørgsmålet om genoptagelse i menigheden end Cyprian. Novatians strammere kurs spredte sig også til Karthago, så der som følge af striden blev tre menigheder med hver deres biskop: Én der sluttede op om Cyprian, én der tilsluttede sig den strengere linje og sluttede op om en biskop indsat af Novatian og én som repræsenterede en mildere linje i spørgsmålet, og som blandt andet bestod af flere bekendere og presbytere, der havde modsat sig Cyprians vejledning angående genoptagelse (Burns 2002, 6-8).

På et koncil i Karthago i 253 besluttede de biskopper, der stod i forbindelse med Cyprian, at alle, der havde underkastet sig den krævede bodsproces, nu ville blive genoptaget i menighederne (Burns 2009, 470). Splittelserne havde imidlertid skabt en ny problemstilling, nemlig hvordan man skulle forholde sig til dem, der ønskede optagelse i en af menighederne, men som tidligere var blevet døbt i en menighed, som blev regnet for hæretisk eller skismatisk, såsom de ovennævnte udbrydermenigheder.³ Denne problematik resulterede i den såkaldte kætterdåbsstrid, hvor Cyprian argumenterede for, at det i sådanne tilfælde var nødvendigt med en ny dåb, hvilket medførte en bitter strid med Stefan, som på det tidspunkt var blevet biskop i Rom (Sage 1975, 303-327).

Ifølge Cyprians martyrakt blev han i 257 sendt i eksil i Curubis i forbindelse med forfølgelsen under kejser Valerian, og i 258 vendte han tilbage til Karthago, hvor han blev dømt til døden og henrettet den 14. september 258 (Sage 1975, 341-352). Størstedelen af Cyprians tid som biskop var således præget af forfølgelser, stridigheder og splittelse, hvilket også kom til at sætte sit præg på hans syn på biskoppens lederrolle i den lokale menighed.

1.3 Udvalgte aspekter af Cyprians syn på biskoppens lederrolle

Hos Cyprian er biskoppen placeret som den helt centrale lederskikkelse i den lokale menighed, og magten og æren knyttet til besiddelsen af embedet betones stærkt (*Epp.* 3,1,1-2,2; 33,1,1; 43,5,4; 59,2,2; 59,4,1; 59,18,1; 66,5,1; 66,8,3). Biskoppens domsmagt i forhold til afgørelser vedrørende bod og genoptagelse slås desuden meget tydeligt fast (*Laps.* 16; 29; 36; *Epp.* 59,5,1; 66,3,2). På denne måde kommer biskoppen til at spille en central rolle.

Biskoppens centrale position forstærkes yderligere af, at denne spiller en meget vigtig rolle i Cyprians ekklesiologi og er væsentlig for kirkens enhed (*Epp.* 66,8,3; 55,24,2; *Unit.* 4-5). Fastholdelsen af denne enhed og ønsket om at modvirke splittelse indebærer også en stærk betoning af, at der kun kan være én biskop på et givent sted (*Unit.* 8; *Ep.* 46,1,2). De, der udfordrer den lokale biskops position ved at opstille deres egen biskop i det samme område, bryder med kirken (*Unit.* 8). Man skal vise biskoppen ære og udvise ydmyghed over for ham, da han er den øverste leder i menigheden, og denne orden må man ikke sætte sig op imod, da den er guddommeligt bestemt og kan føres tilbage

gennem biskoppernes kæde til apostlene og ikke mindst Peter (*Epp.* 33,1,1-2; 59,4,1-3; 66,5,1; 3,1,1-2,2). Samtidig indeholder Cyprians tanker om denne orden stærke juridiske aspekter. Det er en orden med grundlag i Guds lov (*Ep.* 33,1,2), og at sætte sig op imod den er at handle ulovligt (*Epp.* 46,1,2; 44,1,1). Der er et tydeligt hierarkisk forhold imellem biskoppen og de øvrige gejstlige, og de øvrige gejstlige skal udvise ære, respekt og lydighed over for biskoppen (*Epp.* 3,1,1-2,2; 3,3,1-2; 43,5,4).

Samtidig indebærer biskoppens lederrolle ikke kun magt og autoritet, men også pastoral omsorg og det at foregå menigheden med et godt eksempel (*Laps.* 6). Ligeledes er idealet for Cyprian ikke en biskop, der agerer egenrådigt, men en, som konsulterer de øvrige gejstlige, og som også i et vist omfang inddrager lægfolket (*Ep.* 14,4). Imidlertid er der ingen tvivl om, at biskoppen er den øverste leder i menigheden, samtidig med at biskoppen naturligvis selv er underlagt Gud, som han skal stå til ansvar over for (*Epp.* 55,21,2; 69,17).

Inden for forskningen benyttes begreberne »monepiskopat« og »monarkisk episkopat«. Nogle forskere sidestiller disse to begreber (Pedersen 2012, 54), mens andre sondrer imellem dem, således at udtrykket monepiskopat betegner det, at der kun er én biskop i menigheden, mens udtrykket monarkisk episkopat også indebærer, at denne ene biskop alene og uden begrænsninger bestemmer i menigheden (Schöllgen 1986, 146-147). Benytter man denne sondring kan man fastslå, at der med hensyn til Cyprians syn i hvert fald som minimum er tale om et monepiskopat. Hans understregning af biskoppens position og magt, samt det hierarkiske syn på relationen til de øvrige gejstlige, taler umiddelbart også for at se hans syn som udtryk for en tanke om et decideret monarkisk episkopat. Imidlertid argumenterer Georg Schöllgen for, at eksemplerne på, at Cyprian ønskede at inddrage andre i beslutningerne, taler imod denne konklusion (Schöllgen 1986, 150-151). Schöllgens beskrivelse af det monarkiske episkopat er forholdsvis radikal: »Dann wäre ein monarchischer Bischof der unumschränkte und alleinige Herrscher über seine Gemeinde, dem alle übrigen Gemeindeglieder wie einen Tyrannen, König oder Hausherrn Gehorsam schulden« (Schöllgen 1986, 147). En sådan fuldstændig enerådende lederrolle ønsker Cyprian ikke at give biskoppen. Placerer man begreberne monepiskopat og monarkisk episkopat, i Schöllgens mere radikale forståelse af begrebet, i hver deres ende af en glidende skala, må det dog konkluderes, at Cyprian så stærkt betoner biskoppens position alene på toppen af det gejstlige hierarki og hans afgørende rolle i forhold til at træffe beslutninger, ikke mindst når det gælder bod og genoptagelse, at Cyprians syn ligger tættere på tanken om et decideret monarkisk episkopat end blot et monepiskopat. Cyprian understreger så stærkt biskoppens position som den klart og utvetydigt øverste i hierarkiet, at det tenderer stærkt i retning af det monarkiske.

Legitimiteten af biskoppens lederrolle er tæt knyttet til Guds udvælgelse og til, at indsættelsen i embedet har været legitim, og ikke som for eksempel i Novatians tilfælde er sket på et sted, hvor der allerede var indsat en legitim biskop (*Ep.* 55,8,1-5). Biskop-

pen er den legitime leder i menigheden, såfremt han er legitimt indsat, og Cyprian understreger den enkelte biskops frihed til at styre egne anliggender, samtidig med at dette dog balanceres af påmindelser om nødvendigheden af at være forbundet med de øvrige biskopper (*Ep.* 55,21,2; 55,24,2-4). Disse bånd af samhørighed er helt centrale i Cyprians ekklesiologi.

Der er næppe tvivl om, at praktiske problemstillinger, som udsprang af konkrete begebenheder og forhold, på forskellig vis var med til at forme Cyprians syn på biskoppens lederrolle i menigheden. Det betyder ikke, at Cyprian ikke også gjorde sig mere principielle teologiske overvejelser omkring biskoppens lederrolle, men for at forstå hans syn må man samtidig huske, i hvor høj grad hans ledelsestænkning blev udviklet i en turbulent kontekst, hvor de praktiske problemstillinger og udfordringer konstant presede sig på. Derfor fik de konkrete begebenheder også stor betydning for, hvordan de specifikke vægtlægninger blev i Cyprians syn. I det følgende vil det så blive analyseret og diskuteret, på hvilke måder og i hvilket omfang Cyprians syn på biskoppens lederrolle i menigheden var påvirket af den tænkning og praksis angående magt og ledelse, der var knyttet til samtidens romerske magistrater.

2. Påvirkning fra romersk tænkning og praksis angående embeder

Ære var et særdeles væsentligt begreb i det romerske samfund. Det gælder også i forhold til de officielle embeder, hvor ærestermer som *honor* og *dignitas* blev anvendt som betegnelser for embeder (Lendon 2005, 176). En mands ære var tæt forbundet med det embede, han havde, og dem, han havde haft tidligere (Lendon 2005, 181). Der er blevet argumenteret for, at når blandt andre Cyprian brugte ordet *honor* i sammenhæng med ledelsen af kirken, var dette et begreb, han lånte fra samtidens embedstænkning (Montgomery 1988, 217). Vi ser denne sproglige sammenkobling af embede og ære mange steder hos Cyprian, for eksempel i *Ep.* 66, hvor Cyprian skriver, at biskoppen er den, som Gud har værdiget at blive æret med embedet. Den latinske formulering lyder: »Homo dignatione dei honoratus« (*Ep.* 66,5,1). Vi ser således her et eksempel på, hvordan beskrivelsen af biskoppens embede sprogligt væves helt sammen med ærestermerne *dignitas* og *honor*.

Der eksisterer altså en parallel imellem Cyprians brug af ærestermer i tilknytning til de kirkelige embeder, herunder ikke mindst biskoppens, og brugen af ærestermer som betegnelse for romerske embeder. Spørgsmålet er så, hvordan og i hvilket omfang Cyprians syn på biskoppens lederrolle i den lokale menighed ellers var påvirket af tænkning og praksis i relation til magistraternes embeder i samtidens romerske administration. Cyprian var som tidligere nævnt medlem af den lokale elite, for hvem politik og embeder spillede en væsentlig rolle. Han havde således en social baggrund, som kunne give ham mulighed for at indtage en ledende rolle i samfundet (Rives 1995, 287). Derfor er det nærliggende at forvente, at han selv har været påvirket af embedstænkningen i det omkringliggende samfund, og at denne dermed også har præget hans syn

på biskoppens lederrolle. Dette er der da også flere, som konkluderer. For eksempel påpeger Allen Brent, at Cyprian ikke havde en lang periode med kirkelig påvirkning, før han blev biskop, og argumenterer for, at han ikke blot påtog sig en rolle som biskop, men som en magistrat (Brent 2000, 145-147). Det er i den forbindelse værd at erindre, at de politisk-administrative embeder i den romerske verden ofte indeholdt en religiøs dimension. Man anvendte ikke den moderne skarpe sondring mellem politik og religion, og romerne forventede, at den politiske magt havde en religiøs dimension (Beard, North og Price 2010, 359). Grænserne mellem magistratembeder og præsteembeder var således heller ikke meget tydeligt trukket op (Gordon 1990, 197), og forskellen til en kirkelig embedsindehavers rolle, som ligeledes både var religiøs og administrativ, var derfor også mindre, end man måske umiddelbart ville forvente.

2.1 Romerske magistrater

Cyprian levede i Karthago i den romerske provins *Africa Proconsularis*, og det er derfor naturligt at rette blikket mod de magistrater, som fandtes her. De væsentligste magtcentre i provinserne var guvernørerne (Saller 1982, 150). Fra kejser Augustus' tid blev provinserne delt i to hovedgrupper, de kejserlige provinser og de senatoriske (Arnold 1971, 118).⁴ *Africa Proconsularis* tilhørte den sidste gruppe. Guvernøren i *Africa Proconsularis* havde, som navnet angiver, titel af prokonsul. Prokonsulen agerede med udgangspunkt i den lovgivning (*lex provinciae*), der var fastsat for den pågældende provins, og skulle sikre, at denne lovgivning blev overholdt, samt sørge for, at ro og orden blev opretholdt i provinsen (Rives 1995, 77). Ud over *lex provinciae* var der naturligvis også andre retskilder, som var med til at danne lovgrundlaget i provinserne. I løbet af kejsertiden kom ikke mindst kejsernes *edicta*, *mandata*, *rescripta* og *decreta* til at spille en stor rolle (Tellegen-Couperus 1993, 86-87). Prokonsulens arbejde bestod især i at afgøre retssager og holde opsyn med styret af byerne i provinsen (Saller 1982, 150; 154). Også de enkelte byer havde deres styre. Styret af en by som Karthago tog udgangspunkt i byens forfatning (Rives 1995, 28). De væsentligste magistrater i en by som Karthago var *duoviri*, ædiler og kvæstorer (Rives 1995, 29). Desuden havde hver by et byråd, som primært bestod af byens tidligere magistrater (Arnold 1971, 245; 256).

Det romerske politisk-administrative apparat var kendetegnet ved at være meget stærkt hierarkisk, hvilket gav de øverste ledere store muligheder for at øve indflydelse (Potter 2004, 66). Dette er meget lig det hierarkiske syn på ledelse, vi finder hos Cyprian, hvilket eksempelvis kommer stærkt til udtryk i *Ep.* 3. De romerske embedsmænd havde generelt stor magt, en magt som kunne beskrives med termer som *auctoritas* og *potestas* (Christiansen 1991, 39). Ligeledes kan Cyprian tale om, at biskoppen har autoritet og magt (*auctoritas et potestas*) og er sat som leder for kirken (f.eks. *Ep.* 59,18,1). Ligesom han også lægger stor vægt på, at biskoppen er den valgte leder, der er indsat i sit embede (*Epp.* 43,1,2; 55,8,1-4; 59,5,2; 66,1,1-2; 66,5,1). Altså en udvalgt og indsat embedsmand, meget lig en romersk magistrat, blot med den forskel, at for biskoppens

vedkommende er det ifølge Cyprian først og fremmest Gud, der står bag udvælgelsen og indsættelsen. Hvor stor betydning, embedet i sig selv har hos Cyprian, ses i *Ep.* 13. Dette brev er skrevet til en gruppe bekendere, som nu er ude af fængslet. Cyprian roser dem for at have stået fast, men bebrejder samtidig nogle af dem for at have udført umoralske handlinger (*Ep.* 13,4-5). Selv en biskop i selvvalgt eksil er altså i en position, hvor han kan formane bekendere, der har været fængslet.

Ligesom der i Cyprians syn på biskoppens lederrolle er paralleller til romersk embedstænkning i brugen af ærestermer i forbindelse med talen om embeder, er der således også fællestræk i betoningen af embedsindehaverens magt og det hierarkiske syn på ledelse. Disse sidstnævnte fællestræk befinder sig dog stadig på et forholdsvist generelt plan, hvor man ville kunne finde lignende paralleller i megen anden ledelsestænkning. Dette skal således ikke anføres som bevis for en meget stærk påvirkning fra romersk embedstænkning, men er dog et fællestræk, som peger i retning af, at Cyprians grundlæggende tilgang til ledelse ikke overraskende minder om den, man fandt i det romerske politisk-administrative system. Samtidig skal det imidlertid bemærkes, at Cyprian aldrig bruger eksempelvis termen *magistratus* om kirkelige embedsindehavere (Hoffmann 2000, 308). En term, som Cyprian derimod meget ofte anvender om biskoppen, er *praepositus*. En sådan terminologi kan også nogle steder bruges i romerske kilder i tilknytning til offentlige embeder om den funktion at lede (*praeponere*) eller at være sat til at lede på et bestemt område (*praepositus est*), men termen *praepositus* bruges ikke som en betegnelse for selve embedsindehaverens position som overordnet eller leder (Hoffmann 2000, 260-261; 301).⁵ Her er således en forskel i terminologi. Desuden kan den nyomvendte Cyprian i skriftet *Ad Donatum* kritisere, at de romerske magistrater ikke kan undvære deres hæder og ære, som blot er tomhed (*Don.* 3; 11), og han kan kritisere korrupsionen, der hærger på forum (*Don.* 10). Imidlertid er der ikke noget, som tyder på, at Cyprian så et problem i det romerske embedssystemets grundlæggende indretning. Han var dog skeptisk over for magistraternes stræben efter jordisk ære. Imidlertid kan Cyprian senere som biskop lægge ganske stor vægt på biskoppens ære (*Epp.* 3,1,1-2,2; 33,1,1; 59,4,1-3). Her er der altså noget, som kritiseres af den nyomvendte Cyprian, men som alligevel finder vej ind i hans tænkning. Det er naturligvis et meget almindeligt menneskeligt træk ikke altid at kunne leve op til sine egne idealer. Samtidig skal en god del af forklaringen på, at Cyprian senere lægger så stor vægt på biskoppens ære, formentlig også findes i det pres på hans egen lederposition, der opstod i forbindelse med de mange stridigheder. Her kunne det være brugbart for ham at betone biskoppens ære. Ære gav magt i det romerske samfund (Lendon 2005, 69), ligesom det blev forventet, at man viste ærbødighed over for en person med stor ære, hvilket også indebar at udvise lydighed (Lendon 2005, 60). Således kunne betoningen af biskoppens ære bruges til at sikre Cyprians egen og biskoppens generelle position i menigheden i en tid, hvor denne var under pres. Derudover er det også relevant at bemærke, at en stor del af biskoppens ære gives ham af Gud (*Epp.* 59,4,1; 66,5,1), hvilket for Cyprian var

langt mere meningsfuldt end at modtage den fra mennesker. Hans vigtigste argument, for at andre bør vise biskoppen ære, er da også, at biskoppens ære er fastslået af Gud, og at man bør vise respekt og lydighed over for den, som er blevet æret af Gud med embedet, og som har sin position på grund af den orden, der er fastsat i Guds lov (*Epp.* 33,1,1-2; 59,4,1). På denne måde har Cyprian set biskoppens ære primært som noget andet og mere end menneskelig ære, og derfor formentlig også som mere værdifuld end den ære, som romerske magistrater stræbte efter.⁶

Samtidig skal det også nævnes, at selv om Cyprians ledelsessyn meget vel kan betegnes som hierarkisk, havde han også et ideal om, at de øvrige gejstlige skulle tages med på råd, og at biskoppen ikke skulle træffe beslutninger uden lægfolkets accept (*Ep.* 14,4). På denne måde havde han nogle idealer for livet i den kristne menighed, som betød, at ledelsessynet ikke kun var hierarkisk præget. Hans syn indeholder dog stadig et stærkt hierarkisk element, som minder om det ledelsessyn, der knyttede sig til de romerske magistraters rolle, og dette element blev betonet stærkt af Cyprian, da hans egen og andre biskoppers lederrolle for alvor kom under pres (se f.eks. *Epp.* 16,4,2; 34,3,2; 43,5,4; 59,18,1; 59,4,1; 59,5,1).

2.2 Valg og indsættelse af biskopper

Fællestrækkene i form af det hierarkiske ledelsessyn, det stærke fokus på embedshaverens autoritet og magt og sammenkoblingen mellem ære og embede er dog langt fra de eneste paralleller til romersk embedstænkning, man kan finde i Cyprians syn på biskoppens lederrolle. Et af de steder, hvor flere forskere mener at finde paralleller, er i Cyprians beskrivelse af valg og indsættelse af biskopper. Andreas Hoffmann peger på, hvordan bispevalg og valg af en bys magistrater begge foregik som valghandlinger efter fastlagte regler, hvor hele folket var tilstede, og at de afsluttedes med den formelle embedsoverdragelseshandling (Hoffmann 2000, 226). Ligeledes argumenter J.B. Rives for, at Cyprians beskrivelse i *Ep.* 67 af lægfolkets rolle i forbindelse med bispevalg bærer præg af påvirkning fra den måde, valgene af byernes magistrater foregik på (Rives 1995, 287-288). Disse magistrater var oprindeligt blevet valgt af folket ved egentlige valghandlinger, men dette ophørte i løbet af kejsertiden, formentlig i det andet århundrede (Arnold 1971, 247). Cyprian omtaler i forbindelse med valghandlingerne lægfolket som *plebs*, og hans beskrivelse af deres rolle minder om den, som byernes *plebs* spillede ved magistratvalg på Cyprians tid, hvor der var tale om såkaldt *suffragium*, som på denne tid mere skal ses som at give sin tilslutning end en egentlig valghandling (Rives 1995, 288). Altså var folkets rolle i forbindelse med valg af byens magistrater meget lig lægfolkets rolle ved bispevalg, og der er paralleller i både Cyprians beskrivelse og i selve sprogbrugen med termer som *plebs* og *suffragium* (*Epp.* 55,8,4; 68,2,1). Cyprian har dog ikke selv udformet denne model for bispevalg. Så hvis selve modellen for bispevalg er påvirket af modellen for magistratvalg, er denne påvirkning fra før hans tid, og dermed noget han overtager fra den kirkelige tradition. Der er imidlertid stadig en påvirkning

at spore hos Cyprian selv, i den måde han sprogligt beskriver bispevalgene på. Man kan dog overveje, om ikke Cyprian med sin understregning af lægfolkets rolle i forbindelse med bispevalg (*Epp.* 43,1,2-3; 67,4,1-5,1; 59,5,2) trods alt i hvert fald i sin beskrivelse tildeler disse en større rolle, end folket efterhånden havde fået ved magistratvalg.

Hoffmann har også undersøgt lighederne i forbindelse med sprogbrugen omkring selve indsættelsen i embedet (Hoffmann 2000, 229-236; 300). Cyprian bruger som Tertullian og andre kirkelige forfattere ofte termerne *ordinare* og *ordinatio* om denne indsættelse (Hoffmann 2000, 229). Hoffmann finder visse paralleller til denne sprogbrug, men konkluderer samtidig, at der i det romerske rets- og forvaltningssprog i relation til embeder ikke på Cyprians tid er eksempler på, at denne terminologi er brugt i den snævre betydning om selve den formelle indsættelsehandling (Hoffmann 2000, 233). Relevant i relation til indsættelsen af biskopperne er også Cyprians tanker om apostolsk succession. Hvor Tertullian talte om *traditio* som det, at biskopperne videregav de bibelske skrifter og trosreglen, så Cyprian det sådan, at biskopperne videregav episkopatet, som de havde modtaget fra de første apostle (Osborn 1973, 74). Eric Francis Osborn ser heri en parallel til romersk tankegang om embeder. For romerne var den legitime form for magt tæt knyttet til embedet, og derfor styredes den romerske embedsstruktur af *traditio*, hvor *fascis* helt bogstaveligt blev videregivet til den, som tog over i embedet (Osborn 1973, 74). Også Robert F. Evans peger på en parallel mellem Cyprians tanker om apostolsk succession, og hvordan romerske embedsmænds autoritet hvilede på det at være udnævnt til at efterfølge den foregående embedsindehaver (Evans 1972, 49-50).

Der er altså ligheder at spore i processen omkring valg og indsættelse af henholdsvis biskopper og magistrater, ligesom der også kan spores visse paralleller i forbindelse med Cyprians beskrivelser af og sprogbrug om denne proces, samt de tanker han gør sig om succession i tilknytning til dette. Imidlertid er selve processen ikke udformet af Cyprian, og man skal også være varsom med ikke at overvurdere de terminologiske ligheder. De findes dog, og Cyprians beskrivelser bærer præg af, at han har de romerske processer i baghovedet.

2.3 Embedsindehaverens position og den kirkelige orden

Cyprian er meget optaget af orden, disciplin og fredelig sameksistens inden for kirken (se bl.a. *Ep.* 33,1,1-2; *Unit.* 17). Dette kan ikke undre, når man tænker på, hvor turbulent hans periode som biskop var. Cyprian tænker i juridiske baner og gør som tidligere nævnt en del ud af at tale om Guds lov som central for kirken og de kristne og som grundlaget for biskoppens position i kirken, hvorved han også forsøger at sikre ordenen. Som Hans von Campenhausen skriver: »Cyprian's ecclesiological thinking is thus at bottom sacral-juristic and sacral-political in character. The high value which he sets on the episcopal office is the direct expression of his desire for order, understood in religious terms« (Campenhausen 1969, 270).

Ligesom Cyprian ønskede fredelig sameksistens inden for kirken, ønskede romerne det samme inden for imperiet, og dette søgtes opnået, som hos Cyprian, ved at sikre, at alle overholdt loven (Evans 1972, 48). Cyprian ser biskoppens autoritet som baseret på Guds lov, ligesom romerske magistraters autoritet også var lovreguleret. Som tidligere nævnt agerede guvernøren med udgangspunkt i den lovgivning, der var fastsat for den pågældende provins, og han skulle sikre, at denne lovgivning blev overholdt, og i det hele taget sørge for ro og orden. Ligeledes blev de enkelte byer i provinserne underlagt forfatninger efter romersk mønster, som indførte romersk lovgivning og en struktur for bystyret og magistraterne (Lintott 1993, 123; 144-145). At forsøge at skabe orden gennem lovgivning var således noget, Cyprian kendte ganske godt fra det romerske system, og som han kunne lade sig inspirere af, da han for alvor fik behov for at skabe orden inden for kirken.

Juridisk sprogbrug dukker da også hyppigt op, når Cyprian forsøger at sikre orden og disciplin. Det gælder, når han argumenterer for, at kirkens organisation med biskopperne som ledere er en orden, der har sit grundlag i guddommelig lov (*divina lege fundatum sit*) (Ep. 33,1,1-2), og når han fastslår, at det at udpege endnu en biskop i Rom er at handle imod evangeliets lov (*contra evangelicam legem*) (Ep. 46,1,2), hvilket han også i et andet brev kan omtale som ulovligt (*inlicitus*) (Ep. 44,1,1). Hoffmann skriver om brugen af eksempelvis termer som *inlicitus* og *iustus*, som benyttes af Cyprian, at deres anvendelse ikke var begrænset til juridisk sprogbrug, men tilføjer: »Sie sind aber ein notwendiger Bestandteil des Begriffsinstrumentariums, wenn vom Bestehen einer Rechtsordnung ausgegangen wird, durch die richtiges und falsches Verhalten definiert ist. Dies gilt für die staatliche und aus der Sicht Cyprians gleichermaßen für die kirchliche Ordnung« (Hoffmann 2000, 300).

Når det gælder den centrale juridiske term *lex*, bruger Cyprian imidlertid ikke denne i den præcise betydning, i hvilken den blev brugt i romerske retskilder (Hoffmann 2000, 297). Dette skal ifølge Hoffmann formentlig tilskrives, dels at Cyprians brug af begrebet *lex* er stærkt præget af det bibelske lovbegreb, altså Torahen, hvorfor han bruger *lex* som betegnelse for den grundlæggende juridiske orden for kirken, dels at flertallet af hans adressater ikke var juridisk uddannede, og det derfor ikke har været så vigtigt med en sproglig præcision i brugen af de juridiske begreber (Hoffmann 2000, 297-299). Selv om terminologien ikke er præcis, er der dog stadig, når det gælder ønsket om at skabe orden gennem brug af lov, stærke paralleller mellem Cyprians juridiske tænkning om ledelsen af kirken med et lovgrundlag som basis for biskoppens magtposition og romersk tænkning om embedsindehavere, der agerer med udgangspunkt i lovgivning og forfatninger.

Cyprian nøjes ikke med at tale om biskoppens rolle som legitimeret ved guddommelig lov, men kan også argumentere for, at biskoppen har domsmagten angående bod og genoptagelse (*Laps.* 16; 29; 36), ligesom han også helt konkret kan bruge betegnelsen »dommer« (*iudex*) om biskoppen (*Epp.* 59,5,1; 66,3,2). Den traditionelle romerske dom-

stol var en *quaestio*, altså en slags nævningeret, men i løbet af kejsertiden blev det mere og mere almindeligt, at magistraterne selv var dommere (Christiansen 1991, 43). Ligesom både biskoppen og den romerske magistrat udøvede sit embede med udgangspunkt i en lov, kunne begge således også som dommere træffe afgørelser ud fra denne lov.

Der kan også peges på ligheder på en række andre områder. Især Brent argumenterer for, at der er en stor grad af påvirkning. Ifølge ham skal Cyprians syn på biskoppens rolle på toppen af det kirkelige hierarki i høj grad forstås ud fra den forståelse af magt og autoritet, som prægede den romerske politiske struktur (Brent 2010, 4; 22). Den legitime magtudøvelse for eksempelvis prokonsuler eller byernes magistrater foregik inden for et givent geografisk afgrænset område (Brent 2010, 55). Det er blandt andet i forbindelse med det, vi tidligere har set, om Cyprians betoning af, at der kun kan være én biskop på ét sted, at Brent ser paralleller til romersk embedstænkning (Brent 2006b, 159 note 15). Det er i Cyprians optik ikke kun problematisk, hvis man forsøger at opstille en anden biskop inden for et givent fællesskab, men også hvis man samme sted opretter et andet fællesskab med sin egen øverste leder (*Unit.* 8). Hvis man vil tilhøre kirken, kan man således ikke blot eksempelvis oprette en ny husmenighed med egen ledelse uden at underlægge sig den biskop, som allerede findes i det pågældende geografiske område. Parallellen er naturligvis mest udtalt for guvernørernes vedkommende, da eksempelvis en prokonsul var ene om at have sit embede i den pågældende provins, ligesom der ifølge Cyprian kun kunne være én biskop på ét sted. Modsat var der altid mindst to magistrater, som eksempelvis *duoviri*, der var indehavere af den samme type embede i en by. Også for disse gælder dog tanken om legitim udøvelse af autoritet inden for et givent geografisk område, hvor andre heller ikke inden for denne grænse kunne påtage sig en autoritet, som var knyttet til de allerede udpegede magistraters embede.

Samtidig er der også både hos Cyprian og i den romerske embedstænkning et religiøst aspekt ved disse grænser. Brent peger på, hvordan enhver romerske koloni, såsom Karthago, ligesom Rom selv havde en bygrænse (*pomerium*), som var fastsat ved religiøse riter, og hvor det derfor var at regne for helligbrøde, hvis man forsøgte at udøve sin magt på en side af denne grænse, som man ikke var berettiget til (Brent 2010, 55-57). Man kunne se en parallel til dette, når Cyprian beskylder Novatians tilhængere for at begå helligbrøde ved at opstille Novatian som biskop i Rom, hvor der allerede er en legitim biskop (*Ep.* 46,1,2). Ifølge Brent er det også sådanne tankemønstre om religiøse grænser, som ligger bag, at Cyprian eksempelvis kan afvise gyldigheden af novatianernes dåb, ikke fordi de havde en anden lære, men fordi de ikke var inden for kirken, og dermed ikke døbte inden for den religiøse grænse, hvor legitim udøvelse af autoritet kunne finde sted (Brent 2010, 59-60). Ud over betoningen af det decideret geografiske aspekt er der således også en tænkning om kirkens grænser i mere abstrakt forstand hos Cyprian, hvor han ofte lægger vægt på, at man kan være enten inden for kirken eller uden for kirken. Dette kommer tydeligt til udtryk i sprogbrugen i *Ep.* 69,1-4

med termer som eksempelvis *intus* og *foris* og ses også mange andre steder (f.eks. *Epp.* 45,1,2; 55,8,5; 73,2,2).

Cyprian anfører naturligvis i sine skrifter og breve en række bibelske argumenter for disse grænser. Blandt andet kan han henvise til ordene i Joh 10,16 om, at der skal være én flok og én hyrde, og spørge retorisk, om der på et sted kan være mange hyrder og mange flokke, samt henvise til advarslen imod splittelser og formaningen til at være af ét sind i 1 Kor 1,10 (*Unit.* 8). Sådanne bibelske passager kan godt bruges til at tale for enhed og for, at man inden for et givent menighedsfællesskab ikke kan opstille konkurrerende biskopper. De er imidlertid ikke særligt stærke som argument specifikt for den geografiske udstrækning af biskoppens autoritetsområde. Som Brent har peget på, har Cyprian generelt svært ved at finde nytestamentlige passager, der kan bruges som argument for det geografiske aspekt i forståelsen af biskoppens lederrolle, og bruger derfor gammeltestamentlige tekster (Brent 2000, 153-156). Eksempelvis supplerer Cyprian de to ovennævnte nytestamentlige tekster med Jos 2,18-19 og 2 Mos 12,46, fordi disse indeholder et vist rumligt aspekt med talen om henholdsvis »din fars hus« og »ét hus« (*Unit.* 8).

Det kan dog være særdeles svært for en moderne læser at se, hvordan disse tekster kan bruges som argument for det geografiske aspekt i Cyprians syn på biskoppens lederrolle. At Cyprian kunne det, har dels at gøre med hans brug af den allegoriske fortolkningsmetode, men formentlig også netop, at han er påvirket af ovennævnte romerske tankemønstre og dermed, måske ubevidst, fortolker de bibelske tekster med udgangspunkt i disse tankemønstre. Man kunne vælge den udlægning, at Cyprian bevidst tager udgangspunkt i disse tankemønstre af strategiske årsager, fordi han har brug for dem i sin argumentation over for eksempelvis Novatian. Umiddelbart kan det dog ikke afvises, at Cyprian selv er overbevist om, at hans syn er solidt bibelsk funderet. Man bør derfor måske nærmere forstå det sådan, at Cyprian mere ubevidst er påvirket af disse romerske tankemønstre i sin fortolkning af de bibelske tekster, og at de romerske og bibelske tankemønstre flyder sammen hos ham og tilsammen danner hans syn.

2.4 Ligheder med romerske guvernører

Ud over parallellerne til romerske magistrater mere generelt, kan der også peges på lighedspunkter mellem Cyprians fremstilling af biskoppens lederrolle og specifikt den rolle prokonsulen og andre romerske guvernører havde. Som nævnt minder Cyprians tanke om biskoppens magt inden for et bestemt geografisk område i særlig grad om, hvordan guvernøren havde magt inden for grænserne af sin provins (Brent 2010, 48). Udover dette peger Rives på, hvordan Cyprians beskrivelse af biskoppens rolle som Guds og Kristi repræsentant har ligheder med, hvordan guvernøren styrede sin provins som repræsentant for kejseren (Rives 1995, 290-294). Ligeledes ser G.W. Clarke også en parallel til guvernørens rolle i Cyprians syn på biskoppens lederrolle, hvor så stor magt begge steder er koncentreret hos den øverste i hierarkiet (Clarke 1999, 685). Herudover

er der de allerede nævnte paralleller, hvor både guvernørerne og biskopperne agerer med udgangspunkt i et lovgrundlag og har som opgave at sikre overholdelsen af denne lov, samt at skabe ro og orden. Biskoppens lederrolle minder således på flere måder om romerske guvernørers rolle alene på toppen af ledelseshierarkiet i deres område og understøttet med ret vide magtbeføjelser.

Hvis indbyggerne i en provins satte sig op imod eksempelvis en guvernør, ville det af romerne blive betragtet som oprør. Det er derfor interessant at se, hvordan Cyprian netop beskriver sine og andre biskoppers modstandere med sprogbrug hentet fra den politiske og militære sfære. Han kan omtale sin modstander Felicissimus som leder af en fraktion (*factio*) og et oprør (*sedition*) (*Ep.* 41,2,1). Den, som modarbejder biskopperne, bærer våben imod kirken (*arma ille contra ecclesiam portat*), kæmper (*repugno*) imod den orden, Gud har etableret, og er en fjende (*hostis*) og en rebel (*rebellis*) (*Unit.* 17). Det er ikke mindst interessant at se, hvordan Cyprians beskrivelse i *Ep.* 27,3,1-2 af kravet om genoptagelse i menigheden fra personer, der var faldet fra under forfølgelserne under Kejser Decius, i høj grad minder om, hvordan man ville beskrive det, hvis masserne gjorde oprør imod eksempelvis en guvernør. Cyprian omtaler det som et oprør (*sedition*), hvor den store masse (*multitudo*) har udført et angreb (*impetus*) på kirkens ledere (*Ep.* 27,3,1). Som Evans påpeger, er dette et meget tydeligt politisk sprogbrug (Evans 1972, 52). Cyprian nævner ikke, at nogen er kommet fysisk til skade. Så det skal næppe forstås sådan, at de frafaldne rent faktisk har grebet til vold. Imidlertid vælger Cyprian at beskrive det på samme måde, som man ville beskrive en voldelig opstand fra masserne imod lederne. Ligesom biskoppens autoritet ifølge Cyprian er gældende inden for et givent geografisk område, parallelt til hvad der var tilfældet for de romerske magistrater, kan hans beskrivelse af biskoppens modstandere således også iklædes en sprogbrug, som minder meget om, hvordan man kunne beskrive dem, der satte sig op imod eksempelvis guvernørerne.

2.5 Mere end romerske magistrater

Der er altså en række ligheder imellem romersk embedstænkning og Cyprians syn på biskoppens lederrolle. Der er dog også forskelle. Som Hoffmann påpeger, er der den forskel til magistraterne i byerne, at biskoppen står alene på toppen af hierarkiet og i dette minder mere om eksempelvis guvernørerne end om byernes magistrater (Hoffmann 2000, 307). Spørgsmålet er imidlertid, om ikke biskoppen i en vis forstand også har større magt og en højere position end selv guvernørerne. Biskoppen er ikke ifølge Cyprian underlagt et andet menneske, på samme måde som guvernørerne er underlagt kejseren (Evans 1972, 50). Biskoppen har, som Cyprian flere gange understreger, frihed til at træffe sine egne beslutninger og er kun underlagt Gud (*Epp.* 55,21,2; 69,17). Forudsætningen for, at biskoppen har denne frihed til at lede menigheden, er, at han er legitimt indsat, er forbundet med de øvrige biskopper og ikke efter sin indsættelse har vist sig uværdig til embedet (*Epp.* 55,8,1-5; 55,21,2; 55,24,4; 67,1,1). Men er disse

forudsætninger opfyldt, er grundprincippet, at intet menneske kan gøre sig til dommer over biskoppens ledelse af menigheden (*Epp.* 66,3,1; 66,5,1; 66,9,1; 59,5,1-2; 55,21,2). På denne måde er biskoppen i en noget anden situation end de romerske guvernører på Cyprians tid, hvor ikke mindst kejseren i høj grad havde mulighed for at blande sig. Naturligvis lagde forbindelsen til de øvrige biskopper i et vist omfang en dæmper på, hvor egenrådigt de enkelte biskopper handlede, men Cyprian betoner samtidig stærkt den enkelte biskops frihed til at lede sin menighed.

Desuden er biskoppen ifølge Cyprian den absolutte autoritet i sit geografiske område, mens der i kejsertiden faktisk var flere autoriteter, som kunne fungere parallelt i en provins. Det måske tydeligste eksempel på dette er i forhold til de kejserlige jordbesiddelser i provinserne. Kejserens territorier var hans private ejendom og var styret af hans egne folk, og provinsguvernørerne blandede sig ikke i deres arbejde og i forhold angående deres områder, medmindre en alvorlig forbrydelse blev begået (Potter 2004, 47-48). Så inden for grænserne af guvernørens geografiske myndighedsområde, hans provins, kunne der således rent faktisk være geografiske områder, som langt hen ad vejen var placeret uden for guvernørens indflydelse. Noget sådant ville Cyprian på ingen måde acceptere inden for biskoppens myndighedsområde. Yderligere er der den forskel, at embedsperioden for lederne af de kristne menigheder ikke var tidsbegrænset (Montgomery 1988, 216). I modsætning hertil var embedsperioden for byernes magistrater kun ét år (Arnold 1971, 247), og det samme var normalt tilfældet for guvernørerne i de senatoriske provinser (Arnold 1971, 120). Her er således en væsentlig begrænsning for magistraterne, som ikke fandtes for biskopperne. Dog var embedsperioden for guvernørerne i de kejserlige provinser sjældent kortere end tre år og nogle gange op til otte eller ti år (Arnold 1971, 120). I de sidstnævnte tilfælde er der således ikke den store forskel til, hvor lang tid mange biskopper i praksis nåede at besidde embedet. Samtidig skal det selvfølgelig bemærkes, at det, at de kirkelige ledere ikke havde en tidsbegrænset embedsperiode, ikke var Cyprians opfindelse, men noget der stammede fra den kirkelige tradition, han trådte ind i og videreførte. Stadig er det dog et interessant eksempel på, hvordan romerske magistrater var underlagt begrænsninger, som ikke fandtes for biskopperne.

Ligesom der er ligheder med romersk embedstænkning i Cyprians syn på biskoppens lederrolle i den lokale menighed, er der således også visse forskelle, som blandt andet indikerer, at Cyprian tænkte biskoppens embede som mere ophøjet og samtidig i en vis forstand mere magtfuldt end romerske magistraters. Dette udsprang ikke mindst af, at biskoppen ikke havde noget menneske over sig, men derimod kun stod under Gud. Osborn nævner, hvordan Cyprian i kristendommen fandt et mere ophøjet rige: »The church became a higher empire with the bishops as its magistrates. The authority of the bishop came from God and he enjoyed the same spiritual authority which the apostles had received at Pentecost« (Osborn 1973, 68). At have et embede i dette rige var noget større og bedre og ramtes derfor ikke af den samme kritik, som han kunne rette imod

de jordiske magistrater med deres stræben efter jordisk ære (*Don.* 3; 11), hvilket også hang sammen med, at det var et åndeligt rige, som i Cyprians optik havde langt bedre værdier og idealer. Stadig var han på mange måder inspireret af den romerske embedstænkning i sit syn på biskoppens embede, men biskoppen var kun underlagt Gud og var Guds repræsentant som et mellemed mellem Gud og mennesker (*Epp.* 55,21,2; 69,17; *Laps.* 29; 32), hvilket var noget langt større. Cyprian var ikke alene om at tænke på denne måde, noget lignende kan også findes eksempelvis hos Origenes. Som von Campenhausen formulerer det:

The church has to have its own princes and 'kings', and Origen insists with pride, in the course of his dispute with Celsus, that they govern their congregations far better than the corresponding state or communal officials. Their position is of course infinitely higher and holier, since they administer spiritual things, but their status is none the less analogous to that of secular judges and rulers (Campenhausen 1969, 263).

På samme måde kunne Cyprian også på mange måder tænke biskoppens lederrolle ud fra de tankemønstre, som lå bag den omkringliggende verdens embeder og ledelsesformer, samtidig med at kirken og dens embeder også i hans optik var noget langt større.

3. Konklusion

Der findes i Cyprians syn på biskoppens lederrolle en række paralleller til romersk embedstænkning, og selvom der også er forskelle, er der meget, som taler for, at der er en påvirkning. Der sker en blanding af romersk og bibelsk tænkning og terminologi, hvor de forskellige tankemønstre flyder sammen og begge er med til at forme hans syn. Samtidig kunne han også, da han kom under pres som følge af de mange stridigheder og splittelser, hente inspiration og måske også i et vist omfang legitimitet fra det, man kendte fra romerske magistraters rolle. Cyprians syn på biskoppens lederrolle må således på flere områder siges at være påvirket af de tankemønstre, som lå bag den omkringliggende verdens tænkning og praksis angående embeder, men samtidig var det at være leder i kirken i hans optik altså også noget større end at være romersk magistrat.

Op igennem oldkirken skete der en udvikling frem mod middelalderens katolske kirke med dens stærke fokus på kirken som en institution samlet omkring et gejstligt hierarki. Det er interessant at beskæftige sig med Cyprian for at nærstudere nogle af de specifikke trin i denne udvikling, som Cyprian på flere måder bidrog til, og forsøge at afdække nogle af de konkrete faktorer og mekanismer, der var med til at forme Cyprians syn på biskoppens lederrolle. Ved at studere Cyprian kan man for eksempel forstå mere af årsagerne til og baggrunden for, at en hierarkisk og meget embedsfokuseret ledelsestænkning vandt indpas i kirken og komme helt tæt på de begivenheder og tankemønstre, der øvede påvirkning i en konkret periode i udviklingen af synet på biskop-

pens lederrolle. Samtidig kan sådanne historiske studier bidrage med indsigter til den løbende refleksion over forholdet mellem det omgivende samfunds ledelsestænkning og den kirkelige ledelsestænkning og ledelsespraksis. Hvor stor en påvirkning er der bevidst såvel som ubevidst? Er man tilbøjelig til at trække mere ureflekteret på samtidens ledelsestænkning, når man befinder sig i pressede situationer? I hvor høj grad og på hvilke måder er der brug for teologisk refleksion i forbindelse med inddragelse af samtidens ledelsestænkning og ledelsesværktøjer i en kirkelig sammenhæng? Disse og mange andre spørgsmål melder sig, når man studerer erfaringerne fra tidligere perioder i kirkehistorien, hvilket kan inspirere til også at stille lignende spørgsmål i dag.

Noter

- 1 Artikel er baseret på dele af forfatterens specialeafhandling (Hansen 2015). Denne specialeafhandling er ikke offentligt tilgængelig, men kan rekvireres ved henvendelse til forfatteren.
- 2 Denne begrænsning er som nævnt valgt for at afgrænse undersøgelsen, men bør ikke opfattes som en negligering af betydningen af samarbejdet med de øvrige biskopper, som spiller en særdeles væsentlig rolle i Cyprians tænkning og praksis (jf. bl.a. *De Ecclesiae Catholicae Unitate* og *Epp.* 20; 25; 26; 32; 48; 55; 56; 57; 59; 64; 67; 68; 69; 70; 71; 72; 73; 74).
- 3 Cyprian kan ofte sætte lighedstegn mellem skismatikere og hæretikere. Eksempelvis er Novatians tilhængere, fordi de er skismatikere, ifølge Cyprian også hæretikere (*Ep.* 51,1,1).
- 4 Allerede Augustus havde dog i kraft af sit *imperium proconsulare maius* den overordnede magt i alle provinser, hvorved han også var placeret over guvernørerne i de senatoriske provinser (Tellegen-Couperus 1993, 75), og i løbet af kejsertiden overtog kejserne i stigende grad ansvaret for administrationen også af de senatoriske provinser (Tellegen-Couperus 1993, 67).
- 5 Kun inden for militæret kan der findes eksempler på, at termen er brugt til at betegne en foresat (Hoffmann 2000, 261).
- 6 Se også forfatterens specialeafhandling og den der refererede litteratur for et andet eksempel på, hvordan Cyprian kunne omforme koncepter fra romersk tænkning angående magt og ledelse (Hansen 2015, 45-57).

4. Litteratur

Anvendte forkortelser

- Don.* Cyprian, *Ad Donatum*.
Ep. Brev tilhørende det cyprianske brevkorpus.
Laps. Cyprian, *De lapsis*.
Unit. Cyprian, *De ecclesiae catholicae unitate*.

Primære kilder

- Cyprian. 1972. *Sancti Cypriani episcopi opera. Ad Quirinum, Ad Fortunatum, De lapsis, De ecclesiae catholicae unitate*, redigeret af R. Weber og M. Bévenot. Corpus Christianorum Series Latina 3A.1. Turnhout: Brepols.

- Cyprian. 1976. *Sancti Cypriani episcopi opera. Ad Donatum, De mortalitate, Ad Demetrianum, De opere et eleemosynis, De zelo et livore*, redigeret af M. Simonetti og C. Moreschini. Corpus Christianorum Series Latina 3A.2. Turnhout: Brepols.
- Cyprian. 1994. *Sancti Cypriani episcopi opera. Cyprianus epistulae 1-57*, redigeret af G.F. Diercks. Corpus Christianorum Series Latina 3B. Turnhout: Brepols.
- Cyprian. 1996. *Sancti Cypriani episcopi opera. Cyprianus epistulae 58-81*, redigeret af G.F. Diercks. Corpus Christianorum Series Latina 3C. Turnhout: Brepols.

Sekundær litteratur

- Andersen, Erling og Mogens Lindhardt. 2010. *Ledelse af tro: folkekirken som virksomhed og netværk*. København: Gyldendal.
- Arnold, William T. 1971. *The Roman system of provincial administration to the accession of Constantine the Great*. 3. udg. Freeport: Books for Libraries Press.
- Bak, Jens Torkild. 2011. »Forkyndelse og ledelse«. *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, nr. 124: 32-43.
- Beard, Mary; John North og Simon Price. 2010. *Religions of Rome. Vol 1. A history*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brent, Allen. 2000. »Cyprian's Exegesis and Roman Political Rhetoric«. *Studia Ephemeridis Augustinianum* 68: 145-158.
- Brent, Allen. 2006a. *On the Church: Select Letters*. Crestwood: St Vladimir's Seminary Press.
- Brent, Allen. 2006b. *On the Church: Select Treatises*. Crestwood: St Vladimir's Seminary Press.
- Brent, Allen. 2010. *Cyprian and Roman Carthage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burns, J. Patout. 2002. *Cyprian the Bishop*. London: Routledge.
- Burns, J. Patout. 2009. »Cyprian of Carthage«. *The Expository Times* 120 (10): 469-477.
- Campenhansen, Hans von. 1969. *Ecclesiastical Authority and Spiritual Power in the Church of the First Three Centuries*. London: Adam and Charles Black.
- Christiansen, Erik. 1991. »Den enkelte og staten. Forbrydelse og straf. Patron og klient«. I *Rom - en antik storby*, redigeret af Hanne Sigismund Nielsen og Hans Erik Mathiesen, 37-46. Århus: Sfinx.
- Clarke, G.W. 1999. »Cyprian: a brief biography«. I *Sancti Cypriani episcopi opera. Prolegomena*, af G.F. Diercks og G.W. Clarke, 679-690. Corpus Christianorum Series Latina 3D. Turnhout: Brepols.
- Evans, Robert F. 1972. *One and holy. The Church in Latin patristic thought*. Church historical series 92. London: S.P.C.K.
- Fischer-Møller, Peter. 2011. »Budget og evangelium: ledelse i teologisk/kirkeligt perspektiv«. *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, nr. 124: 26-31.

- Gordon, Richard. 1990. »From Republic to Principate: priesthood, religion and ideology«. I *Pagan priests. Religion and power in the ancient world*, redigeret af Mary Beard og John North, 179-198. London: Duckworth.
- Hansen, Brian K. 2015. »Cyprians syn på biskoppens lederrolle i den lokale menighed«, specialeafhandling indleveret Aarhus Universitet.
- Henriksen, Lisbeth Lang og Mette Kaae. 2009. *Værdibaseret ledelse: forandringer på vej i folkekirken*. Roskilde: Roskilde Stift.
- Hoffmann, Andreas. 2000. *Kirchliche Strukturen und Römisches Recht bei Cyprian von Karthago*. Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Klausen, Kurt Klaudi. 2007. »Ledelse og folkekirke: to forenelige størrelser?« *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, nr. 107: 25-34.
- Lendon, J. E. 2005. *Empire of Honour: The Art of Government in the Roman World*. Oxford: Oxford University Press.
- Lintott, Andrew. 1993. *Imperium Romanum: Politics and administration*. London: Routledge.
- Montgomery, Hugo. 1988. »Saint Cyprian's Secular Heritage«. I *Studies in ancient history and numismatics. Presented to Rudi Thomsen*, redigeret af Aksel Damsgaard-Madsen, Erik Christiansen og Erik Hallager, 214-223. Aarhus: Aarhus University Press.
- Nielsen, Carsten Haugaard. 2008. *Ledelse i menigheden: Menighed og præst i verden »midt imellem«*. Christiansfeld: ProRex.
- Osborn, Eric Francis. 1973. »Cyprian's Imagery«. *Antichthon* 7: 65-79.
- Pedersen, Nils Arne. 2012. »Oldkirken«. I *Kirkens historie. Bind 1*, redigeret af Carsten Bach-Nielsen og Per Ingeman, 21-306. København: Hans Reitzel.
- Petersen, Ellen Aagaard. 2007. »Som hyrder uden hyrde«. *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, nr. 107: 3-13.
- Potter, David S. 2004. *The Roman Empire at bay: AD 180-395*. London: Routledge.
- Rives, J. B. 1995. *Religion and Authority in Roman Carthage from Augustus to Constantine*. Oxford: Clarendon Press.
- Sage, Michael M. 1975. *Cyprian*. Cambridge, MA.: Philadelphia Patristic Foundation.
- Saller, Richard. 1982. *Personal patronage under the early Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schöllgen, Georg. 1986. »Monepiskopat und monarchischer Episkopat. Eine Bemerkung zur Terminologie«. *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche* 77 (1-2): 146-151.
- Sløk, Camilla. 2008. »Ledelse i folkekirken: Betingelser for selvledelse i den danske folkekirke«. I *Velfærdsledelse: ledelse og styring i den selvstyrende velfærdsstat*, redigeret af Camilla Sløk og Kaspar Villadsen, 98-126. København: Hans Reitzels Forlag.
- Tellegen-Couperus, Olga. 1993. *A short history of Roman law*. London: Routledge.

Forfatter

Brian K. Hansen

Menighedsfakultetet

Katrinebjergvej 75

8200 Aarhus N

bkh@teologi.dk

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfælle vurdering.